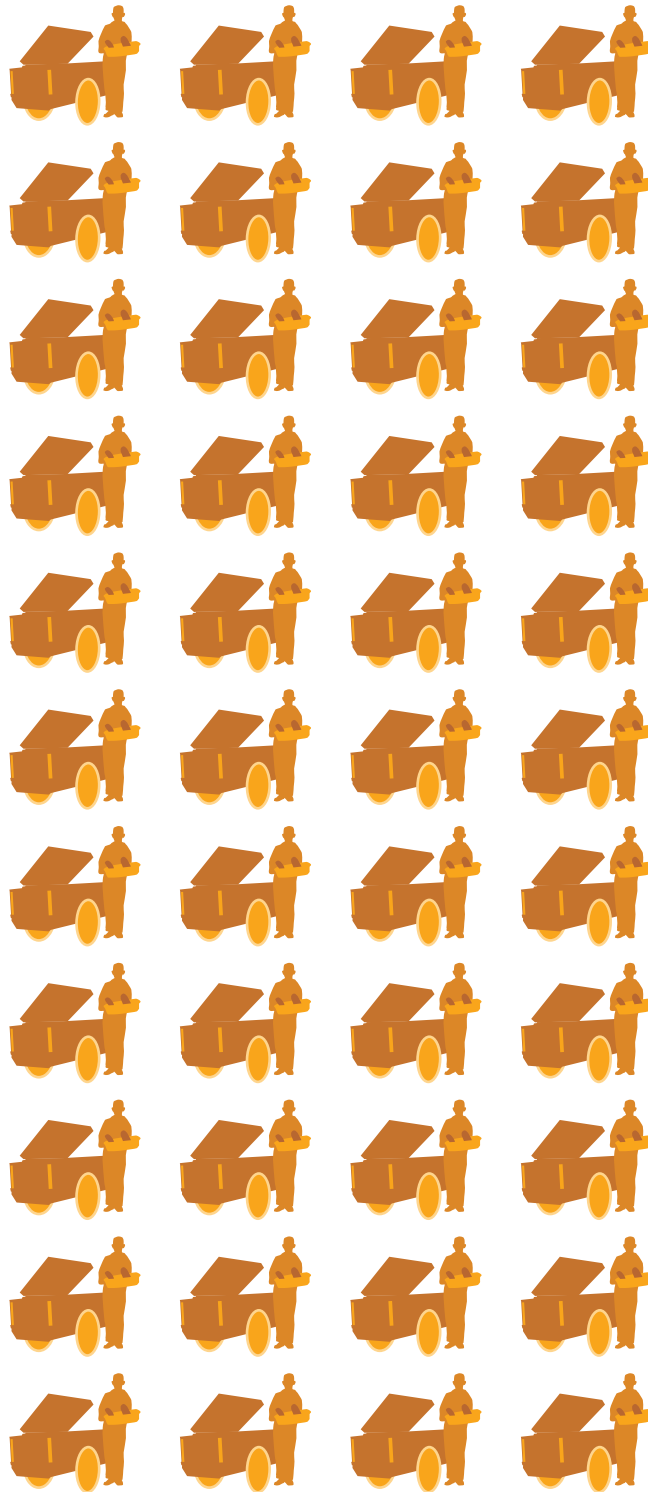

Middenstand

HOOFDSTUK 6

Elk dorp en elke buurt had vroeger een kruidenier, een bakker en een slager. Daarnaast waren er diverse handeltjes in koloniale waren, manufacturen, tabak en ambachtsheden, zoals de smid en de schoenmaker. Veel van deze kleinere winkeltjes en bedrijfjes zijn verdwenen en helaas is van deze middenstanders weinig archiefmateriaal bewaard gebleven. Maar er zijn wel andere bronnen voor onderzoek naar de middenstand, vooral naar die van de 19e en de 20e eeuw.

Wat u moet weten

In de middenstand zijn bedrijf, pand en eigenaar vaak nauw met elkaar verbonden. Als u onderzoek doet naar een middenstandsbedrijf zult u dus al snel ook onderzoek moeten doen naar het pand en naar de eigenaar. Hoofdstuk 3 van deze onderzoeksgids gaat uitgebreid in op onderzoek naar personen. Hoofdstuk 4 is gewijd aan onderzoek naar panden. De informatie die in die hoofdstukken is gegeven kan ook van belang zijn voor onderzoek naar een middenstandsbedrijf. Dit hoofdstuk is een aanvulling op de hoofdstukken 3 en 4 en behandelt alleen bronnen die daar niet (voldoende) aan de orde zijn geweest.

Handelsregisters

In 1921 werd de Handelsregisterwet ingevoerd. Volgens deze wet moeten alle ondernemingen zich laten registreren in het Handelsregister, dat wordt beheerd door de Kamer van Koophandel. Zoekt u een bedrijf dat in 1921 bestond of na 1921 is opgericht dan is er van dat bedrijf een dossier aangemaakt in het Handelsregister. Dit dossier bevat onder andere een korte bedrijfsomschrijving, de handelsnaam, gegevens over de eigenaren, de datum van oprichting enzovoort. Afgesloten dossiers uit de provincie Groningen zijn te raadplegen bij de Groninger Archieven. Een dossier wordt afgesloten wanneer een bedrijf ophoudt te bestaan, maar ook wanneer een bedrijf sterk verandert. Wanneer een bedrijf verhuist naar het werkgebied van een andere regionale kamer, verhuist ook het dossier naar de desbetreffende kamer. Zo kunnen dossiers van oorspronkelijk Groninger bedrijven elders terecht zijn gekomen. Tot 1940 hoefden bedrijfjes die minder dan 2000 gulden winst maakten zich niet te laten registreren, deze kunt u dus niet terugvinden in het register. Bovendien hebben niet alle bedrijven zich meteen in 1921 laten inschrijven, soms gebeurde dit pas in 1922 of in de jaren die daar op volgden.

Het Handelsregister is te doorzoeken via www.groningerarchieven.nl. Zoek op <Handelsregisterdossiers>. U kunt daarna in de zoektoegang zoeken op:

handelsnaam (komt soms overeen met de persoonsnaam van de eigenaar), plaatsnaam en KvK-nummers. Ook kunt u zoeken op bijvoorbeeld het soort bedrijf zoals banketbakkerij, koffiebranderij, bioscoop, houthandel, coiffeur, koloniale waren, garen en band enz. Soms is het nodig om verschillende zoektermen te proberen. Ook kunt u gebruik maken van wildcards (meer hierover in hoofdstuk 2). De zoektoegang beslaat de gehele provincie, u zoekt dus direct door de handelsregisterdossiers van de Kamer te Groningen én de Kamer te Veendam. De dossiers kunt u vervolgens aanvragen en inzien in de studiezaal. Dossiers die niet vóór ca. 1980 zijn afgesloten, zijn ook digitaal terug te vinden via www.kvk.nl, 'Zoek op KvK-nummer of naam'. Voor informatie over bedrijven die nog bestaan kunt u ook terecht bij de KvK. U kunt deze informatie tegen betaling bestellen via de website van de KvK.

Bouwvergunningen

Vaak wordt in een bouw dossier of bouwvergunning de functie van een pand genoemd, bijvoorbeeld 'woonhuis met winkelruimte' of 'smidswerkplaats', en is de werkplaats of winkelruimte aangegeven op de bouwtekening. Voor meer informatie over onderzoek naar panden en bouwvergunningen zie hoofdstuk 4.

Hinderwetvergunningen

In 1875 werd de Fabriekswet (vanaf 1896 bekend als Hinderwet) ingevoerd. Inrichtingen die gevaar, schade of hinder konden veroorzaken moesten vanaf dat moment voor hun handelingen een vergunning aanvragen bij het gemeentebestuur. Die plicht gold ook voor bedrijven die in 1875 al bestonden. Vanaf 1960 kwam er meer aandacht voor het milieu en werd de wet bijvoorbeeld ook gebruikt om luchtverontreiniging tegen te gaan. Sommige gemeenten gebruiken de term 'milieuvergunningen'.

De hinderwetvergunning van een bedrijf bevat in elk geval specifieke informatie rond de aanvraag, tekeningen van het te (ver)bouwen bedrijf en/of informatie over machines. Ook toont het de veranderingen die het bedrijf heeft ondergaan. De wijze en mate van toegankelijkheid van de dossiers verschilt per gemeente.

Naast de gemeenten gaf ook de arbeidsinspectie hinderwetvergunningen af. Deze waren gericht op de arbeidsomstandigheden. De hinderwetvergunningen van de arbeidsinspectie worden bewaard bij de Groninger Archieven.

Patentregisters

De patentbelasting was een rijksbelasting die werd geheven tussen 1806 en 1894. Iedereen die zelfstandig een beroep wilde uitoefenen of een eigen bedrijf had moest gepatenteerd zijn. Door het betalen van patentbelasting kreeg men toestemming om handel te drijven of een bepaalde nering uit te oefenen. In de patentregisters zijn

namen van middenstanders en enkele gegevens over hun zaak terug te vinden, zoals adres, beroep, wat er gemaakt of verkocht werd en in welke tarief/ belastingklasse men zat. Soms wordt ook de omzet van de winkel (het effectief jaarlijks debiet) vermeld en bij ambachtsslieden of ze alleen werkten of personeel in dienst hadden. Patentregisters zijn terug te vinden in de archieven van de gemeenten.

Kohieren van hoofdelijke omslag

Een andere mogelijke bron van informatie over de bewoners in de periode 1851-ca. 1922 vormen de kohieren van hoofdelijke omslag. De hoofdelijke omslag is een gemeentelijke belasting die werd geheven over het geschatte inkomen. Iedere persoon die een huis bewoonde waarvan de huurwaarde boven de vijfenveertig gulden lag, werd door de gemeente aangeslagen. (Uit de gegevens is overigens niet op te maken of het gehele pand werd verhuurd of slechts een deel ervan.)

Van de hoofdelijke omslag zijn jaarlijkse registers aangelegd. In Groningen vanaf 1858, in andere gemeenten vaak al eerder. De kohieren van de stad geven per straat de belastingplichtigen en het verschuldigde bedrag aan inkomstenbelasting (tot 1900 op volgorde van het oude adres van wijkletter en huisnummer, latere jaren straatnaam en huisnummer). Deze informatie maakt vergelijkingen met betrekking tot welstand tussen de diverse inwoners mogelijk. In de kohieren van de gemeente Groningen wordt het beroep niet vermeld. In andere gemeenten is dit soms wel het geval, wat bijvoorbeeld een vergelijking met andere beroepen makkelijker maakt.

Boedelinventarissen

Boedelbeschrijvingen kunnen – indien aanwezig – interessante informatie bevatten over het winkelinterieur en de voorraden. Een boedelinventaris is een beschrijving van alle roerende en onroerende goederen opgemaakt door een notaris, bijvoorbeeld bij overlijden, echtscheiding of bij het faillissement. Houd er wel rekening mee dat de voorraden op het moment van beschrijven soms niet meer geheel compleet waren. Zie voor meer informatie hoofdstuk 9.

Faillissementsdossiers

Wanneer een middenstander zijn rekeningen niet meer kan betalen wordt het faillissement aangevraagd bij de Arrondissementsrechtbank. Het dossier van het aangevraagde faillissement bevat stukken over het vonnis en de afwikkeling van de zaak, zoals het proces-verbaal, een lijst met schuldeisers en een verslag van de boedel, soms inclusief een beschrijving van de winkelinventaris. Faillissementsdossiers zijn terug te vinden in de archieven van de arrondissementsrechtbanken.

Borgstellingsfonds voor de Middenstand

Middenstanders die financiële problemen hadden konden bij het Borgstellingsfonds voor de Middenstand een lening aanvragen. Deze aanvragen bevatten veel boekhoudkundige gegevens. Helaas zijn maar weinig aanvraagdossiers bewaard gebleven. Wel zijn er registers en indexen van bedrijven waaraan hulp verleend is.

Archieven van middenstandsverenigingen

Van sommige middenstands- of winkeliersverenigingen is het archief bewaard gebleven. Deze archieven bevatten niet zozeer informatie over afzonderlijke middenstanders, maar wel over algemene zaken zoals de winkelsluiting en promotieactiviteiten. Dergelijke archieven kunnen een beeld geven van wat er speelde binnen de middenstand in een bepaalde periode.

In veel plaatsen is een middenstands- of winkeliersvereniging actief. U kunt navragen of zij nog materiaal bezitten over de periode waar u onderzoek naar doet.

Adresboeken, telefoongidsen en gemeentegidsen

Adresboeken zijn een soort voorloper van de Gouden Gids. In deze commerciële uitgaven (periode ca. 1850-ca. 1970) worden hoofdbewoners per straat vermeld; vaak ook voorzien van een alfabetisch deel op naam van het gezinshoofd, diens beroep en woonadres. De Groninger Archieven beschikken over adresboeken van de gemeenten Groningen, Haren, Hoogkerk, Delfzijl en Appingedam.

Verder is er ook een speciaal *Adresboek of naam-register van fabrikanten, kooplieden, winkeliers, notarissen, makelaars, enz. te Groningen* uit 1854 en uit 1865. En een *Naamregister of adresboekje van alle kooplieden, winkeliers, fabrikanten, enz. der stad Groningen* uit 1817. Daarnaast kan ook het *Industrieel adresboek van de provincie Groningen* uit 1952 een bruikbare bron zijn. Voor de provincie is het landelijke adresboek uit 1938 interessant: *Algemeen adresboek van Nederland voor handel, landbouw, nijverheid en verkeer*. Dit adresboek is te doorzoeken per gemeente.

Vroeger hadden vaak alleen ondernemers en vooraanstaande inwoners zoals de predikant en de burgemeester een telefoon. Hierdoor geven telefoongidsen snel een handig overzicht van de lokale middenstand in een bepaalde periode. Houd er wel rekening mee dat niet elke kleine middenstander een telefoon had en het overzicht dus niet compleet hoeft te zijn. De telefoongidsen zijn alfabetisch geordend op naam, daarnaast worden beroep en adres vermeld.

Gemeentegidsen kunnen uiteenlopende informatie bevatten: van foto's van de belangrijkste gebouwen in het dorp, adressen van alle verenigingen tot advertenties van de lokale middenstand. Gemeentegidsen van verschillende plaatsen vindt u in de bibliotheek van de Groninger Archieven.

Adresboeken, telefoongidsen en gemeentegidsen worden ook bewaard door gemeentearchieven en historische verenigingen.

Aan de slag

1. Vooraf verzamelen van gegevens

Allereerst is het belangrijk om op een rijtje te zetten welke gegevens u al heeft en wat u graag te weten wilt komen. Heeft u misschien een adres, de naam van de eigenaar of de firmanaam? Of bent u in het bezit van een foto, een rekening of een oude advertentie? Dergelijke documenten kunnen informatie bevatten over het adres, de verkochte waren, de firmanaam of een nummer van de Kamer van Koophandel (KvK). Voor uw zoekvraag is het van belang om te kijken in welk aspect van het bedrijf u geïnteresseerd bent. Wilt u meer weten over het pand, het bedrijf zelf, de ondernemer (persoon), de bedrijfstak of een combinatie van deze aspecten? In het geval van een kleine middenstander zijn het bedrijfje en de eigenaar nauw met elkaar verbonden, de naam van de eigenaar is in dergelijke gevallen vaak ook de handelsnaam. Bij deze kleine ondernemingen bevat bijvoorbeeld een boedelinventaris op naam van de neringdoende ook de boedel van het bedrijfje. Bovendien woonden winkeliers en ambachtslieden vaak boven of naast hun winkel en/of werkplaats, maar dat is niet altijd het geval. Bij grotere ondernemingen bestaat er meer afstand tussen bedrijf en ondernemer.

2. Gegevens die u dichtbij huis (of buiten het archief) kunt verzamelen

Vervolgens kunt u beginnen met het verzamelen van gegevens thuis of buiten het archief. Kijk bijvoorbeeld eerst eens wat een zoektocht via internet oplevert, houd er daarbij wel rekening mee dat niet alle gegevens die u op deze manier vindt altijd betrouwbaar zijn. U kunt op deze manier ook op zoek naar foto's die gelieerd zijn aan de middenstander waar u naar op zoek bent.

Wanneer u in het bezit bent van een vestigingsadres kan het nuttig zijn om ter plekke een kijkje te nemen. Zijn er misschien nog sporen terug te vinden?

Via digitale krantenarchieven (zie hoofdstuk 10) kunt u het *Nieuwsblad van het Noorden*, *Ons Noorden* en de *Groninger Courant* doorzoeken. Met name van de wat grotere ondernemers en zaken bevat de krant advertenties en korte berichten over bijvoorbeeld de opening.

Controleer of er een historische vereniging actief is in het gebied waar de middenstander was gevestigd. Dergelijke verenigingen hebben vaak een collectie met lokaal materiaal zoals archiefmateriaal, documentatie, boeken, kranten en

advertentieblaadjes. U kunt bij de plaatselijke historische vereniging informeren of zij meer weten over de middenstander die u zoekt. Een overzicht van historische verenigingen vindt u op www.archieven.nl. Klik op Erfgoedgids en kies voor 'uitgebreid zoeken'. Kies vervolgens bij 'type organisatie' voor 'historische vereniging' en filter dan op provincie 'Groningen'.

U kunt eventueel ook contact opnemen met de lokale winkeliers- of handelsvereniging. Denk bij onderzoek naar een middenstander uit de provincie ook aan gemeentelijke archiefinstellingen (zie www.groningerarchiefnl.nl).

3. Is er al gepubliceerd over het bedrijf, de straat, het dorp of de buurt?

Kijk of er al gepubliceerd is over het dorp of de buurt waar de middenstander was gevestigd. Dergelijke publicaties kunnen belangrijke informatie voor uw onderzoek bevatten. Denk hierbij ook aan publicaties van de plaatselijke historische vereniging. De bibliotheek van de Groninger Archieven bevat veel regionale historische publicaties over bijvoorbeeld de economische geschiedenis van een streek, jaarverslagen, gedenk-, ansichtkaarten- of fotoboeken van dorpen enzovoort. Het is daarom verstandig de bibliotheek met verschillende zoektermen (of combinaties van zoektermen) te doorzoeken en zo te achterhalen of er publicaties zijn die voor u van belang zijn. Denk bij de zoektermen aan: de firmanaam, plaatsnaam, buurt, het soort bedrijf (bijvoorbeeld kruidenier) of de branche.

4. Onderzoek bij de Groninger Archieven

Het bronnenschema in hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de belangrijkste bronnen voor archiefonderzoek naar personen. Het bronnenschema in hoofdstuk 4 is gewijd aan archiefonderzoek naar panden. Het onderstaande bronnenschema is een aanvulling op deze beide schema's, toegespitst op de middenstand. Om een compleet beeld te krijgen van alle beschikbare bronnen, moet u alle drie de bronnenschema's bekijken.

5. Vervolgonderzoek

De Groninger Archieven beschikken ook over diverse bronnen die een algemeen beeld kunnen geven van een beroepsgroep of van het midden- en kleinbedrijf in een bepaalde gemeente. Een overzicht hiervan vindt u op onze website.

Slagerij L.G. Bosma Gz., Astraat 24, Groningen, 1898. Foto collectie RHC Groninger Archieven (2138-6327).

> Bronnenschema Middenstand

Bedrijfsarchieven

- > Zoek in onze website op de firmanaam.
- > Archiefmateriaal wordt ook bewaard door historische verenigingen, musea en gemeentearchieven; soms ligt er nog materiaal bij oud-werknemers, bestuursleden of nazaten van de eigenaar. Wilt u weten of er nog archiefmateriaal is bewaard dan is het goed om bij deze mensen navraag te doen.

Briefhoofden en reclamemateriaal

Van veel bedrijfjes is documentatie bewaard. Hierbij kunt u denken aan brief- en rekeninghoofden, reclame- en promotiemateriaal en dergelijke.

- > **Documentatiemappen**, te vinden via de bibliotheekcatalogus van de Groninger Archieven, zoek op firmanaam (toegang 1774).
- > **Verzameling brief- en rekeninghoofden, 1800-1999**: (toegang 909). Alfabetisch geordend per plaats.

Handelsregisterdossiers

- > **Handelsregister van de Kamer van Koophandel, 1921-ca. 1980**: te doorzoeken via www.groningerarchieven.nl. Zoek op <handelsregisterdossiers>. U kunt daarna in de zoektoegang zoeken op: handelsnaam (komt soms overeen met de persoonsnaam van de eigenaar), plaatsnaam en KvK-nummers. Ook kunt u zoeken op het soort bedrijf. De zoektoegang beslaat de gehele provincie; u zoekt dus direct door de handelsregisterdossiers van de KvK te Groningen en de KvK te Veendam.
- > Dossiers die niet voor ca. 1980 zijn afgesloten, zijn ook digitaal terug te vinden via www.kvk.nl.

Bouwvergunningen

Zie hoofdstuk 4.

Hinderwetvergunningen

- > **Gemeente Groningen, 1875-1987**: (toegangen 1830 en 1971). Alfabetisch te doorzoeken op straatnaam en naam van de aanvrager.
- > **Gemeente Hoogkerk, 1875 - 1968**: (toegang 1748, inv.nrs 1720-1962), met register (inv.nr.1963-1964).
- > **Gemeente Noorddijk, 1904-1938**: (toegang 1491, inv.nrs. 700). Inventarisnummer 701 bevat een register op hinderwetvergunningen over de periode 1898-1912.
- > **Gemeente Noorddijk, 1940-1968**: worden bewaard bij de Milieudienst Groningen.

- > **Gemeente Ten Boer**: worden bewaard bij de gemeente Ten Boer.
- > **Andere gemeenten**: hinderwetvergunningen zijn te vinden in het archief van het desbetreffende gemeentebestuur, zie www.groningerarchieven.nl, soms onder de term 'Milieuvergunningen'.
- > **Hinderwetvergunningen van de Arbeidsinspectie, 1910-1975**: (toegang 1036). Per gemeente onderverdeeld in bedrijfspgroepen. Inventarisnummers 141-146 bevatten een kaartsysteem met een index op plaatsnaam. Hierin kunt u zoeken op naam van de aanvrager. Let op: niet alle dossiers zijn aanwezig.

Patentregisters

- > **Gemeente Groningen, 1812-1870**: (toegang 1399, inv.nrs. 5731-5749 en 5751-5848). Het register van de periode vóór 1867 bevat weinig bruikbare informatie, alleen namen van personen die een patent hebben gekregen. De periode 1867-1870 is zeer volledig overgeleverd. De patentregisters zijn per wijk geordend en te doorzoeken op het oude adres van wijkletter en huisnummer. Het omnummerregister van wijkletter en huisnummer naar straatnaam en huisnummer is in te zien via de balie van de studiezaal.
- > Gemeenten Hoogkerk, Noorddijk en Ten Boer: niet aanwezig.
- > **Andere gemeenten**: kijk op www.groningerarchieven.nl en zoek bijvoorbeeld op <patent*>.

Drank- en ventvergunningen:

- > **Gemeente Groningen**:
  - > alle vergunningen 1811-1916: zie toegang 1399, onder rubriek 2.2.02.7: Toezicht op samenkomsten en op koffiehuisen, tapperijen en logementen.
  - > kermisplaatsen 1811-1916: toegang 1399, inv.nrs. 531-563.
  - > register op drankvergunningen 1920-1929: toegang 1607, inv.nr. 530.
  - > drankvergunningen 1916-1965: toegang 1831.
- > **Gemeente Hoogkerk**: drankvergunningen 1882-1968: toegang 1748, inv.nrs. 1675-1676.
- > **Gemeente Noorddijk**:
  - > registers op drankvergunningen 1882-1902, 1905-1910, 1914-1929, 1930-1934: toegang 1491, inv.nrs. 697-798, 1030-1031, 1179-1180.
  - > drankvergunningen 1940-1969: toegang 1492, inv.nrs. 362-374.
- > **Gemeente Ten Boer**:
  - > registers op drankvergunningen 1882-1905, 1912-1952: toegang 2988, inv.nrs. 891-892.
  - > diverse stukken inzake drankvergunningen 1881-1931: toegang 2989, inv.nrs. 71-76.

> **Andere gemeenten:** kijk op www.groningerarchiefnl.nl en zoek bijvoorbeeld op <vergunning*> of <drank*>.

Kohieren van hoofdelijk omslag 1851-ca. 1922

- > **Gemeente Groningen, 1858-1922:** (toegangsnummer 1469, inv.nrs. 738-941). Een alfabetisch register over de periode 1875-1914 treft u aan onder de inv.nrs. 985-992.
- > **Gemeente Hoogkerk, 1830-1905:** (toegang 1748, inv.nrs. 1548-1556).
- > **Gemeente Noorddijk, 1867-1923:** (toegang 1491, inv.nrs. 357-411). De inventarisnummers 1183-1184 bevatten stukken over de hoofdelijke omslag over 1914-1923. Deze stukken zijn aan te vragen via de balie van de studiezaal.
- > **Gemeente Ten Boer, 1842, 1844, 1855-1922:** (toegang 2988, inv.nrs. 712-746).
- > **Andere gemeenten:** kijk op www.groningerarchiefnl.nl.

Boedelinventarissen 1811-ca. 1925

Zie hoofdstuk 9.

Memories van successie 1806-ca. 1927

Zie hoofdstuk 9. De jaren 1812-1813 zijn niet bewaard gebleven.

Garage Gebr. Hes, Niekerk, ca. 1930
Foto collectie RHC Groninger Archieven (818-10292)

Faillissementsdossiers

- > **Faillissementsdossiers uit de periode 1811-1838** zijn terug te vinden in de archieven van de Vrederechten (toegang 146). Een register op een deel van deze faillissementen is te vinden in het archief van de Rechtbank van eerste aanleg van Groningen (toegang 144, inv.nr. 382).
- > **Faillissementsdossiers uit de periode 1838-1939** zijn terug te vinden in de archieven van de arrondissementsrechtbanken. Hiervoor heeft u een plaats en datum van het vonnis nodig. Een datum kunt u terugvinden in het faillissementsregister dat arrondissementsrechtbanken vanaf 1896 moesten bijhouden. Sinds 1921 worden de plaats en datum van het vonnis vermeld in het dossier in het Handelsregister.
  - > Arrondissementsrechtbank van Groningen, 1838-1939 (toegang 883, inv.nrs. 1753-1874 en 2257).
  - > Arrondissementsrechtbank van Winschoten, 1838-1933 (toegang 882, inv.nr. 1435-1580).
  - > Arrondissementsrechtbank van Appingedam, 1838-1877 (toegang 881, inv.nr. 283).
- > **Faillissementsdossiers uit de periode 1940-1989** zijn terug te vinden in het archief van de Arrondissementsrechtbank Groningen (toegang 2712). Let op: op dit archief geldt een openbaarheidsbeperking van 75 jaar. Het archief wordt bewaard in ons depot in Hoogkerk. Houdt u rekening met een langere wachttijd (zie hoofdstuk 2).

Archieven van middenstandsverenigingen

- > **Algemene Groninger Winkeliersvereniging, 1905-1979:** (toegang 1312).
- > **Vereniging van Handelaren te Groningen, 1847-1940:** (toegang 1369).
- > **Vereniging voor Handeldrijvende en Industriële Middenstand, 1918-1959:** (toegang 1781).
- > **Vereniging van detailhandelaren in aardappelen, groenten en fruit 'Door eendracht sterk', 1939-1954:** (toegang 2504).
- > **Handels Vereniging Veendam, 1905-1978:** (toegang 2145).
- > **Vereniging van Meubelwinkeliers te Groningen, 1937-1949:** (toegang 1934).
- > **Middenstandsverenigingen van andere gemeenten** vindt u via www.groningerarchiefnl.nl.

Borgstellingsfonds voor de Middenstand

- > **Stichting Borgstellingsfonds voor de Middenstand, 1936-1986:** (toegang 1020).

Adresboeken

- > **Gemeente Groningen, 1854-1972** (niet jaarlijks): alfabetisch op naam, beroep of instelling met vermelding van adres. Vanaf 1907/1908 ook geordend op adres (hoofdbewoner + beroep genoemd). Deze staan op microfiches en zijn te raadplegen in de studiezaal (kast 59, lade 1). De adresboeken tot en met 1900 zijn tevens gescand en te bekijken via www.groningerarchieven.nl.
- > Zoek in de bibliotheekcatalogus van de Groninger Archieven naar:
  - *Naamregister of adresboekje van alle kooplieden, winkeliers, fabrikanten, enz. enz. der stad Groningen.... voor het jaar 1817.*
  - *Adresboek of naam-register van fabrikanten, kooplieden, winkeliers, notarissen, makelaars, enz. enz. te Groningen* van J. Oomkens J.zoon, 1854.
  - *Adresboek bevattende opgave van kooplieden, fabrikanten, winkeliers, advocaten, notarissen, makelaars, enz. te Groningen* van H. Eling Wz., 1865.
  - *Industriël adresboek van de provincie Groningen 1952.*
  - *Algemeen adresboek van Nederland voor handel, landbouw, nijverheid en verkeer*, 1938. Dit adresboek is te doorzoeken per gemeente.
  - adresboeken van de gemeenten Haren, Hoogkerk, Delfzijl en Appingedam uit diverse jaren.
- > **Andere gemeenten:** kijk op www.groningerarchieven.nl.
- > Zoek naar adresboeken bij historische verenigingen.

Telefoongidsen

- > Telefoongidsen voor de stad Groningen vanaf 1887 vindt u in de bibliotheek van de Groninger Archieven. Vanaf 1942 omvatten deze gidsen een grotere regio dan alleen de stad, vanaf 1959 zelfs de hele provincie. Sinds 1984 beperken de gidsen zich weer tot de stad Groningen en omgeving.
- > De landelijke telefoonboeken van 1915 en 1950 zijn online raadpleegbaar via: www.geneaknowhow.net/script/dewit/tel1915 en www.geneaknowhow.net/script/dewit/tel1950
- > Zoek ook naar telefoongidsen bij gemeentearchieven (zie www.groningerarchieven.nl) en bij historische verenigingen.

Gemeentegidsen

- > Gemeentegidsen van verschillende plaatsen vindt u in de bibliotheek van de Groninger Archieven.
- > Zoek ook naar gemeentegidsen bij gemeentearchieven (zie www.groningerarchieven.nl) en historische verenigingen.

Kranten en advertentieblaadjes

- > www.delpher.nl
- > www.dekrantvantoen.nl
- > Verzameling kranten: (toegangen 999 en 1740). U kunt de kranten (deels op microfiche) raadplegen in de studiezaal van de Groninger Archieven. Zie ook hoofdstuk 10.

Beeldmateriaal

- > Via www.beeldbankgroningen.nl kunt u zoeken naar oude foto's van een straat of dorp. Soms zijn er ook foto's van specifieke winkeliers of bedrijven.
- > In de bibliotheek van de Groninger Archieven vindt u fotoboeken en boeken met ansichtkaarten.
- > Historische verenigingen bewaren ook fotomateriaal.
- > De Groninger Archieven/GAVA hebben veel dorps- en middenstandsfilm. In de 20e eeuw is van veel dorpen een dorpsfilm gemaakt, bijvoorbeeld in opdracht van de plaatselijke winkeliersvereniging. Deze films geven een beeld van het dagelijks leven, de bedrijven, winkels en verenigingen in het dorp. Deze kunt u via www.gava.nl opzoeken en bekijken. Zoek op plaatsnaam of trefwoorden zoals middenstand en winkels. Zie ook hoofdstuk 10.

Kentekens

- U kunt via onze website zoeken naar Groninger kentekens (1906-1950). Middenstanders met een auto kunt u op deze manier terugvinden. Voor meer informatie over Groninger kentekens zie hoofdstuk 10.

Tabakswinkel De Rookende Moor, Oude Ebbingestraat 46, Groningen, 1908
Uitsnede foto collectie RHC Groninger Archieven (1785-13417)